

Türkiye Agro-Sanayi Sektöründe “Ticarileşmenin” Gelişi

29 Nisan 2016

Merkez Bankamızın taze Başkanı Murat Çetinkaya yılın ikinci enflasyon raporu ile kamuoyunun karşısına ilk kez bu hafta içinde çıktığında, 2016 ve 2017 yılsonu enflasyon tahminlerini “gıdadaki riskleri” göz önüne alarak değiştirmediklerini; 2016 için %7,5’te tuttuklarını açıkladı. Çetinkaya, gıda enflasyonunda yılın ilk çeyreğinde işlenmemiş gıda grubu kaynaklı görülen belirgin düşüş eğiliminin kısa vadede devam edeceğini; ancak işlenmemiş gıda fiyatlarındaki “oyunluk” seviyesinin yüksek kalmaya devam edeceğini de ekledi.

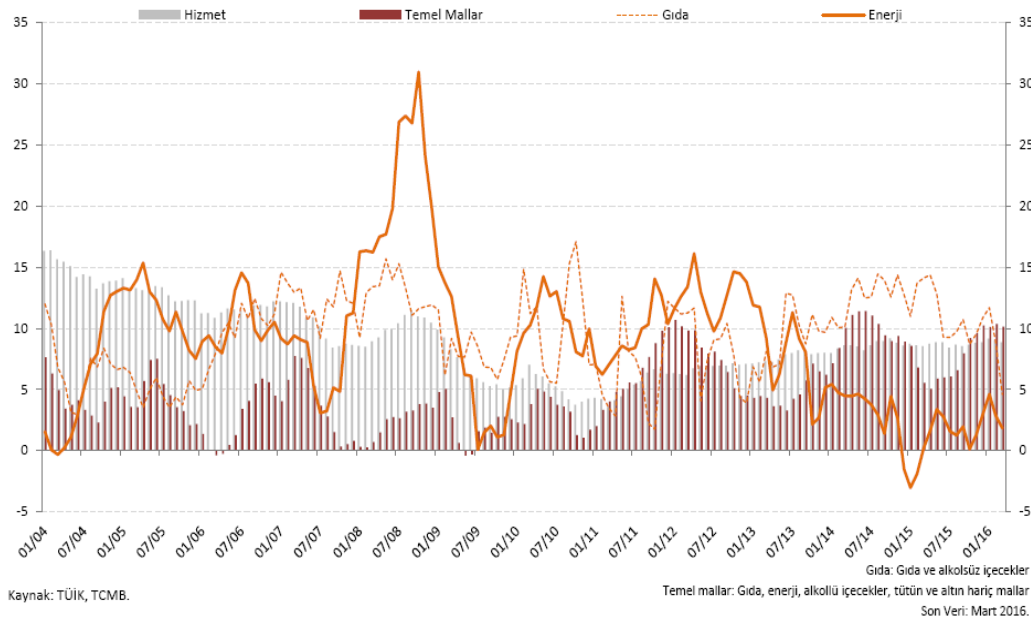
Peki, gıda fiyatlarında oynaklıkların, ani, sert ve öngörülemez yükselmelerin önüne geçmenin bir yolu yok mu? Keza, sadece Türkiye’de değil, bugün dünyanın hemen her ülkesinde, alt ve orta gelir grubu ülkelerde daha fazla hissedildiği üzere gıda sistemleri sistematik sıkıntılarla karşı karşıya kalıyor. Su kaynaklarının azalması, toprak kalitesinin bozulması, iklim değişikliklerine bağlı çevresel etkiler ve şehirleşmeye kaybedilen tarım arazileri hemen akla ilk gelenler. Daha uzun yıllar sürmesi beklenen gıda fiyatlarındaki aşırı oynaklık, artan nüfus eşliğinde yarattığı beslenme problemleriyle de hem politikacılar hem de uluslararası kurumların çözüm çabalarına sahneyi açıyor.

Gıda Fiyatlarında Oynaklığı
Yönetmek...

Dünyadaki değişimleri Merkez Bankamızın taze Başkanı Murat Çetinkaya yılın ikinci enflasyon raporu ile kamuoyunun karşısına ilk kez bu hafta içinde çıktığında, 2016 ve 2017 yılsonu enflasyon tahminlerini

“gıdadaki riskleri” göz önüne alarak değiştirmediklerini; 2016 için %7,5’te tuttuklarını açıkladı. Başkan her ne kadar 2018’de %5’lik enflasyondan bahsetmekte olsa da, gelecek 12-24 ayda %7-8 arasında seyreden piyasa beklentilerine bakarak aynı iyimserliğin paylaşılmadığı zaten uzunca bir süredir ortada.

Grafik 1: TÜFE Enflasyonu ve Gıda Dâhil Alt Sektörler

Çetinkaya, gıda enflasyonunda yılın ilk çeyreğinde işlenmemiş gıda grubu kaynaklı görülen belirgin düşüş eğiliminin kısa vadede devam edeceğini; ancak işlenmemiş gıda fiyatlarındaki "oyunluk" seviyesinin yüksek kalmaya devam edeceğini de açıkladı sözlerinde. Bunun anlamı da, gıda fiyatları sayesinde TÜFE enflasyonu önümüzdeki birkaç ayda bir miktar daha inerken, baz etkisi ve gıda fiyatları nedeniyle yılın ikinci yarısında dalgalı bir seyir izleyecek.

Peki, gıda fiyatlarında oynaklıkların, ani, sert ve öngörülemez yükselmelerin önüne geçmenin bir yolu yok mu?

Gıda Fiyatları Dünyada nasıl?

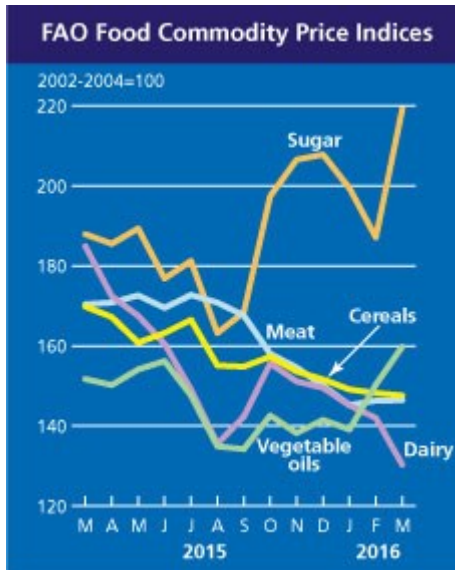
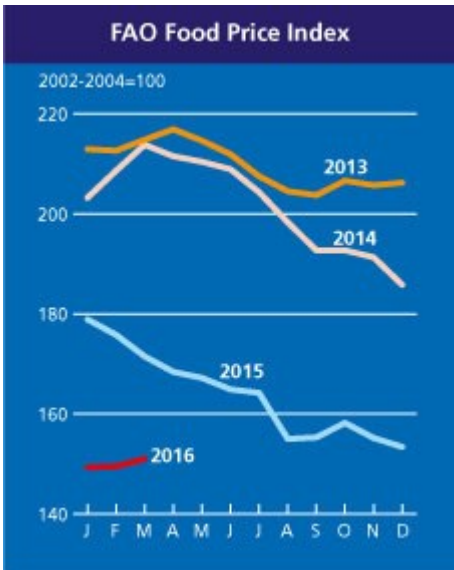
Sadece Türkiye'de değil, bugün dünyanın hemen hemen her ülkesinde, alt ve orta gelir grubu ülkelerde daha fazla hissedildiği üzere gıda sistemleri sistematik sıkıntılarla karşı karşıya kalıyor. Su kaynaklarının azalması, toprak kalitesinin bozulması, iklim değişikliklerine bağlı çevresel

etkiler ve şehirleşmeye kaybedilen tarım arazileri hemen akla ilk gelen olumsuz faktörler. Sadece fiyat oynaklıkları değil, uzun yıllar sürebilen aşırı fiyat oynaklığı dönemlerine denk gelen beslenme problemleri de artan nüfus ile birleştiğinde hem politikacılar hem de uluslararası kurumlar açısından çözülmesi gerekli önemli bir problem.

Gıda fiyatları çoğu zaman piyasa mekanizmaları tarafından belirleniyor. Arz-talep dengesindeki hareketin eşliğinde iklim şartları da üretimi etkilediğinde, gıda fiyatlarının doğasında oynaklık zaten var. Fiyatlarda farklılaşma ve oynaklık bir noktaya kadar normal olarak algılanırken, aşırı oynaklıklar politikacıların engellemek istedikleri bir durum.

Oynaklık deyince anlaşılması gereken genel beklenen yükseliş ve düşüş aralıklarının dışına çıkan fiyat hareketleri ve bu hareketlerin ne kadar

Grafik 2: FAO Gıda Fiyat Endeksi ve Gıda Hammadde Fiyat Endeksi

Kaynak: FAO, Egeli & Co.

Grafik 3: FAO Uzun Vadeli Gıda Fiyat Endeksi Nominal ve Reel

Kaynak: FAO , Egeli & Co.

yüksek hızda gerçekleştiği. 1970'lerdeki küresel petrol şokunun ardından uzun süre dar bir aralıkta hareket eden gıda fiyatlarında 2000'lerin başından bu yana yükseliş var. Yakın geçmişte küresel gıda fiyatlarında önemli sıçrama dönemleri 1996/1999, 2007/2008 ve 2011/2012 olarak izlenebilir Grafik 3'ten. 2016 başından bu yana ise küresel gıda fiyatlarında bir gerileme var ki bunu da petrol fiyatı ile

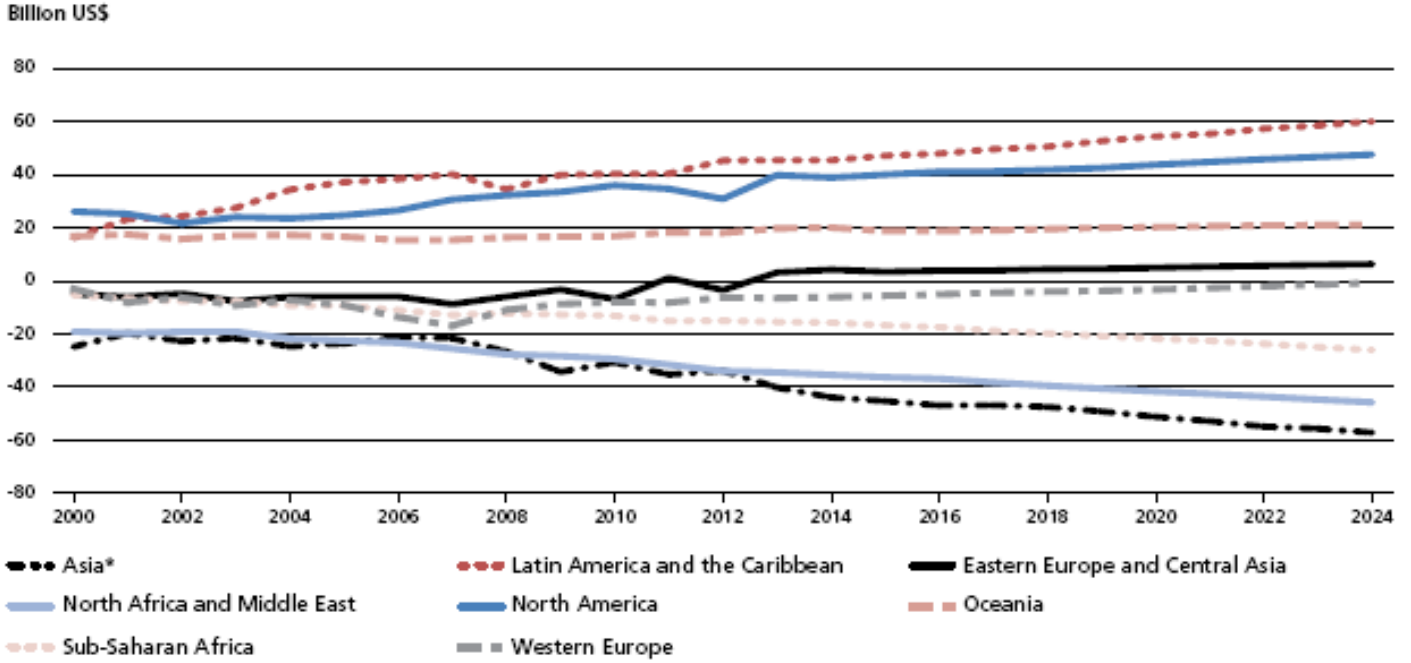
bağdaştırmak çok mantıklı. Petrol fiyatının uzun süre dar bir aralıkta hareket etmesinin beklenmesine rağmen, başta iklim değişikliği olmak üzere yukarıda bahsi geçen diğer şartların da etkisi ile gıda fiyatlarında oynaklığın tüketici, üretici ve politikacıları zorlayacak şekilde devam etmesini bekleniyor. Zaten da zinciri üzerinde yer alan her bir birimi, tüketiciler dâhil, zorlayan faktör fiyatların yükselmesinden çok istikrar göstermeyerek oynak

seyretmesi. Planlamayı, üretimi ve fiyatlamayı zora sokuyor. Bu tür oynaklıklar döneminde tüketiciler hayvansal proteinler, diyeti zenginleştiren sebze ve meyvelerden uzaklaşıyor ki bu da sağlık üzerinde olumsuz etkiler yaratıyor.

Gıda Fiyatlarında Yükselişlerin ve Oynaklığın Önüne Geçmek İçin Ne Gibi Önlemler Alınabilir?

Politika yapıcıların gıda fiyatlarındaki aşırı oynaklığı

Grafik 4: Bölgelere Göre Net Tarım Ticareti

Notes: Net exports of cereals, oilseeds, sugar crops, meats, fish and dairy products evaluated at 2004–06 constant international reference prices. Data from 2014 onward are projections.

**"Asia" covers all Asia except for Central Asia and includes Southeast Asia, South Asia, and East Asia (including China).

Kaynak: FAO , Egeli & Co.

düşürebilmek için uygulayabilecekleri yöntemler elbette var.

Uluslar arası toplantılarda bu önlemlerin neler olabileceği, koordineli bir şekilde nasıl ele alınabileceği özellikle gıda fiyatlarında 2007/2008'de izlenen sıçramalar sonrasında daha fazla tartışılmakta. G8 ve G20 gündemine de giren konu, 2011'de G20'nin Tarım Bakanları tarafından gıda

fiyatı oynaklıklarına karşı alınan aksiyon planı ile biraz daha şekillenmiş durumda.

Genel olarak bakanlar "kısa ve orta vadede tarımsal üretimi ve tarımsal verimliliği artırmak" üzere anlaşırken, "tarımsal risk yönetimini devletler, firmalar ve çiftçiler ölçeğinde" geliştirme kararı aldılar. Bu alanda en hızlı mesafe kaydeden bölgenin Afrika kıtası olduğunu

söylemek gerek.

Kısa vadeli önlemler arasında, gıda fiyatları hızla yükseldiğinde dağıtabilmek adına gıda stoklarının oluşturulması yer aldı. Ekmek gibi temel gıda maddelerinde fiyat kontrolleri ve ithalat kotaları da eklendi. Ülkelerin daha yoksul kesimleri için gıda tedarik programları gibi sosyal alanda da çalışmalar yapıldı.

Uzun dönemli önlemlerin genel

hedefinde tarımsal üretim ve verimlilik artışları olduğundan, ulaşımın geliştirilmesi, depolama faaliyetlerinin desteklenmesi, ürün kayıplarının engellenmesi için soğuk zincirler kurulması, bölgesel ticaretin desteklenmesi ve işgücü verim ve ücretlerinin artırılması gündeme getirildi.

Tüm bunların çerçevesinde 2007'den bu yana artan oranda devlet destekleri tarımsal araç modernizasyonuna, tohum ve hayvan stokundaki verimliliğin artırılmasına yönlendirildi. Türkiye'de de benzer bir sürecin etkili olmaya başladığını izledik aynı 2007 döneminden bu yana halen devam eder şekilde. Gıda fiyatlarındaki artış ülkelerin yoksul kesimlerini zorlarken, daha önce tarımla ilgisi olmayan bir yatırımcı sınıfının da tarımsal üretimle ilgilenmeye başlamasına neden oldu.

Bugün dünyada yaşayan tüm

nüfusun %80'i net gıda ithalatçısı konumda. Tarımsal emtia ticareti yılda 550 milyar dolar civarında. Ancak, artan ticari değer ve ticaretle gelen besinlere olan bağımlılık arttıkça fiyat oynaklıklarının da sosyal etkileri derinleşmekte. O nedenle fiyat kontrollerinden ihracat yasaklarına, gıda stoklarını azaltmaktan ithalatta kolaylıklara kadar birçok yöntem hükümetler tarafından günü kurtarmak adına devreye sokulabilmekte. Her iktidarın amacı kendi vatandaşlarını gıda fiyatlarındaki yükselişlerden ve oynaklıklardan korumak olsa da, ayrı ayrı atılan bu korumacı adımlar küresel ölçekte durumun kötüleşmesine ve fiyatlardaki oynaklıkların daha da artmasına neden oluyor. Aranan, uluslararası düzeyde kapsamlı bir planın devreye sokulması.

2011'de devreye küresel ölçekte sokulan Tarımsal Pazarlama Bilgi Sistemleri

(AMIS), küresel üretim ve fiyat hareketlerini izlemeye yarasa da, tüketici davranışlarındaki değişimi, tarımsal emtia stoklarındaki hareketleri ve hatta fiyatlardaki hareketliliği tam olarak yansıtmaktan uzak. Bu açıdan devletlerin tarım istatistiklerinin güvenilirlikleri konusunda atması gereken çok önemli adımlar var.

Türkiye dâhil diğer ülkelerde de gıda fiyatlarındaki oynaklığı veri kabul etmek yerine minimize edebilmek için atılabilecek adımları toparlamakta fayda var:

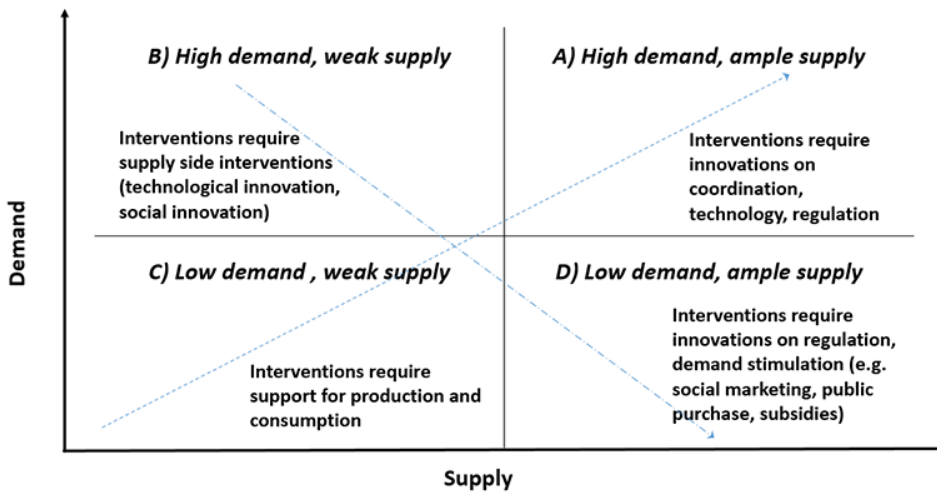
1. Başta, tarımsal emtia piyasasını izlemek ve sigorta sistemleri geliştirmek için daha çok yatırım gerekli. Her ülkenin kendi tarımsal oynaklık endeksini güvenilir şekilde çıkaracak hale gelmesi gerek. Bunun için de kamu ve özel sektör ortaklığı şart.

2. Ülkenin gıda ve beslenme güvenliğini sağlamak için

tarımsal verimliliğin artması için yatırımın gereği ortada. Bu anlamda yerli tohumlarda ve yerli hayvan ırklarında verimliliği artırmak için yapılacak araştırmalara ve projelere kaynakların artırılması, bu tür çalışmalarda yer alanların krediye ulaşımının kolaylaştırılması ve bölgesel pazarların geliştirilmesi önemli.

3. Sağlıklı gıda ürünlerine talebin gelişmesi ve istikrar kazanması için çeşitli programlar yoluyla okullarda ve toplumun düşük gelirli kesimlerinde gıda destek

Grafik 5: Arz-Talep Dengesi Açısından Gıda Zincirine Müdahale

Kaynak: IFPRI, Egeli & Co.

çalışmaları gündeme gelmeli.

4. Gıda fiyatlarında oynaklığı düşürecek şekilde etkin gıda ve tarımsal ticaret pazarları oluşturulmalı. Gıda stokları ve ürün zinciri üzerindeki hareketlerin daha şeffaf, daha takip edilebilir kılınması, kar marjları konusunda dengeli dağılım adına kontrollerin devreye özellikle temel gıda maddelerinde sokulması önemli.

5. Gıda ticareti ile ilgili yönetmeliklerde değişiklikler sık ve sürprizli olmak yerine daha tahmin edilebilir ve şeffaf olmalı.

6. Hükümetler özel sektörle işbirliği yaparak besin değeri artırılmış gıdaların üretilmesini teşvik etmeli.

7. Gıda zinciri üzerinde devlet müdahalesi arz-talep dengesini sağlamaya çalışmalı.

- Sağlıklı besinler için arz ve talep dengedeyse, ürünün gıda zinciri üzerindeki hareketini kolaylaştırıcı, kayıpları azaltıcı yöntemlere odaklanılmalı.

- Sağlıklı bir besin için talep var ama arz az ise, fiyat artışlarının önüne geçmek için, üretimi artırıcı, verimliliği artırıcı, altyapıyı düzeltici önlemler düşünülmeli.

- Sağlıklı bir besin için hem arz hem talep az ise, bu alanda yatırımı özendirici destekler kadar tüketimi özendirici çalışmalar da planlanmalı.

- Sağlıklı bir besin için arz fazla, talep az ise, nüfusun belli kesimleri hedef seçilerek davranış değişikliği veya fiyat

destekleriyle, ya da devletin doğrudan o ürüne aracı olarak hedef kesime ulaşması talebin artırılmaya çalışılması gerekli.

Türkiye’de perakendecilerin gıda kar marjları kısa vadeli önlemler arasına alınabilir...

Gıda fiyatları sadece enflasyonun yüksekliği açısından değil Türkiye’de toplumun beslenme kalitesini koruyabilmesi açısından da önemli. Gıda fiyatlarını düşürmek için yapılan çalışmalarda Merkez Bankası’nın kaynakları

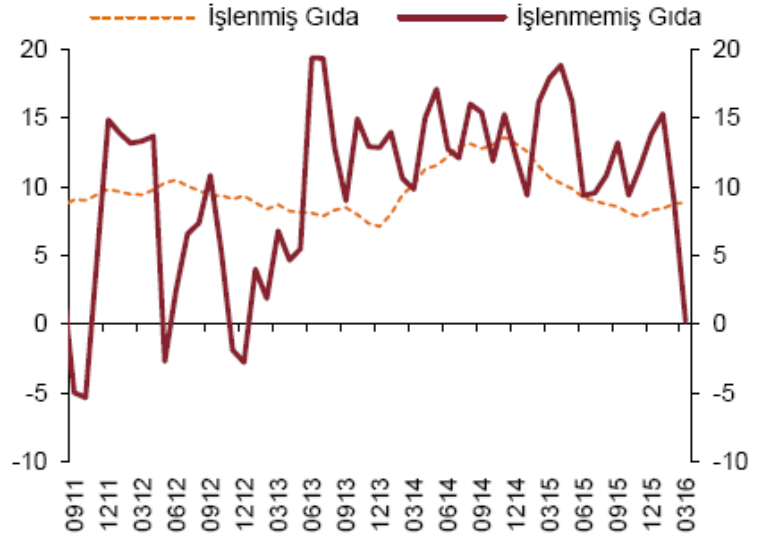
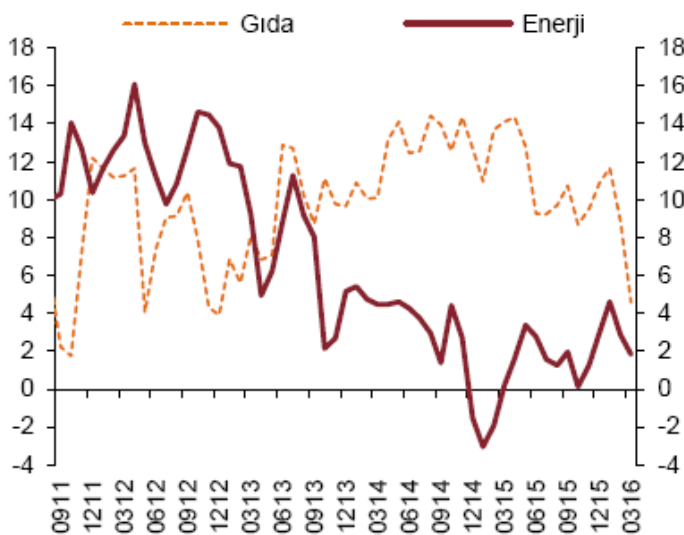
arasından bilgi toplamak mümkün.

2012 başında yürürlüğe giren “Sebze ve Meyveler ile Yeterli Arz ve Talep Derinliği Bulunan Diğer Malların Ticaretinin Düzenlenmesi Hakkında Kanun” ile kayıtlı olmayan araçların mümkün olduğu kadar ortadan kaldırılması, üreticilerin toptancı hallerine erişim maliyetlerinin azaltılması ve çiftçilerin ürünlerini doğrudan perakendecilere satabilmeleri hedeflenmişti. Tabii asıl hedef bu kanunla Türkiye’deki taze meyve ve sebze fiyatlarını düşmesiydi.

Banka’nın çalışma notunda ortaya koyduğu önemli bir gerçek var. O da, söz konusu kanunun taze meyve-sebze fiyatlarını %20-25 gibi önemli bir oranda düşürdüğü. Buna karşın, perakende gıda fiyatlarında bir düşüş olmadığı. Bunun anlamı da üreticilerin ürünlerini doğrudan perakendeciye satma imkânının, toptancıları üreticilerle rekabete sokmasıyla fiyatlardaki kar marjının önemli bir bölümünün toptancılardan perakendecilerin kar marjına geçmiş olabileceği.

Kısaca, Türkiye’de gıda

Grafik 6: Gıda ve Enerji Fiyatları (Yıllık yüzde değişim)

Kaynak: TCMB, Egeli & Co.

fiyatlarının yüksekliği ve oynaklığının nedenlerini ve çözümlerini öncelikle çoğu uluslararası ortaklı olan sınırlı sayıda büyük perakende zincirlerinde aramaya başlamakta fayda var. Daha net bir ifadeyle, kısa vadede enflasyonu kalıcı olarak düşürmek kadar gıdada fiyat oynaklıklarını bir nebze de olsa azaltmak için temel ve sağlıklı gıdalarda üretici ve toptancı fiyatları ile perakendecilerin fiyatları arasında bir sınır koymak,

perakendecilerin temel gıda maddelerinde kar marjına sınırlama getirilmesi gündeme getirilebilmeli.

Daha uzun vadede yukarıda bahsi geçtiği üzere diğer birçok ülkede gündemde olan üretim ve verimlilik artırıcı önlemler elbette Türkiye açısından da kendi şartlarına göre uygulamaya konmalı.

İletişim: Güldem Atabay Şanlı
Direktör, Araştırma ve Strateji

+90 532 347 82 06
guldem.atabaysanli@egelico.com

Bu doküman Egeli & Co. Portföy Yönetim A.S. ("Egeli & Co." Mersis No: 0-3254-1422-0400018) tarafından hazırlanmıştır. Egeli & Co. SPK düzenlemelerine tabi ve SPK tarafından düzenlenen yetki belgesine sahip, kendine değer yaratmaya adanmış bağımsız bir portföy yönetim şirkettir. (Yetki belgeleri: 10.07.2015 PYŞ /PY.34 -YD.14/638). Portföy yönetimi ve yatırım danışmanlığı hizmeti veren Egeli & Co. 2002 yılından bu yana, dürüst ve seçkin yaklaşımı ile yerli ve yabancı kurumsal yatırımcılara, aile şirketlerine ve özel bireysel portföylere hizmet etmektedir. Başarısı, yatırımcıları için yurtiçi ve yurtdışında geliştirdiği finansal ürünler ile değer yaratma becerisinden gelmektedir. Egeli & Co.'yu diğerlerinden ayıran fark alternatif varlık sınıflarına ve yatırım temalarına odaklanmasıdır. Egeli & Co. Türk sermaye piyasalarındaki alternatif yatırım temaları alanında bulunan geniş bilgi, tecrübe ve geçmiş performansı ile yatırımcıları için uzun vadeli yatırımlarla önemli getiriler yaratmaktadır.

YASAL UYARI: İşbu araştırma raporu, ticari iletişim ve ticari elektronik ileti olmayıp sadece ekonomik konjonktür ile ilgili bilgilendirme amacıyla hazırlanmıştır. Bu rapor ve yorumlardaki yazılar, bilgiler ve grafikler, ulaşılabilen kaynaklardan iyi niyetle ve doğruluğu, geçerliliği, etkinliği velhasıl her ne şekil, suret ve nam altında olursa olsun herhangi bir karara dayanak oluşturması hususunda herhangi bir teminat, garanti oluşturmadan, yalnızca bilgi edinilmesi amacıyla derlenmiştir. Bu belgedeki bilgilerin doğruluğu, güvenilirliği ve güncelliği hakkında gerekli özeni göstermekle birlikte bu bilgilerin güvenilirliği, doğruluğu, güncelliği ve eksiksizliği hakkında hiçbir garanti vermemektedir. (Varsa) Yürürlükteki herhangi bir yasa veya düzenleme ile sorumluluğun sınırlandırılması ölçüde tasarruf olarak, Egeli & Co., yöneticileri, çalışanları, temsilcileri ve ajansları bu belgenin içeriği, hatası veya eksiklerinden ya da bu bilgilere dayanılarak yapılan işlemlerden doğacak her türlü maddi/manevi zararlardan (ihmal olup olmadığı ya da başka bir şekilde olursa da) ve her ne şekilde olursa olsun üçüncü kişilerin uğrayabileceği her türlü zararlardan dolayı sorumlu tutulamaz. Herhangi bir şirket, sektör, hisse veya yatırım için detaylı ve tam bir analiz değildir. Egeli & Co. her an, hiçbir şekil ve surette ön ihbara ve/veya ihtara gerek kalmaksızın söz konusu bilgileri, tavsiyeleri değiştirebilir ve/veya ortadan kaldırabilir. Bu rapor hangi amaçla olursa olsun çoğaltılamaz, dağıtılamaz ve yayımlanamaz.